

Валентина БЕЗДРАБКО,
 orcid.org/0000-0003-3295-5277
 доктор історичних наук, професор,
 старший науковий співробітник,
 Український науково-дослідний інститут
 архівної справи та документознавства (Україна, Київ)
 valentbez@gmail.com

ЩЕ РАЗ ПРО АРХІВНИЙ МЕТОД І НАСКІЛЬКИ ВІН Є АРХІВНИМ: НОТАТКИ НА МАРГІНЕСІ СТУДІЙ КОЛЕГ

Стаття присвячена важливому теоретичному питанню архівознавства – методології. Студіювання праці відомих дослідників Лучіани Дуранти та Джованні Мікетти «Архівний метод» актуалізує тему універсального методу, зовнішніх міждисциплінарних запозичень і методологічного плюралізму. Розглянуто перспективи розвитку вітчизняної методології та зауважено на необхідності активнішого освоєння зарубіжного методологічного досвіду в архівознавстві.

Ключові слова: архівознавство, архівістика, метод, методологія, архівний метод, Лучіана Дуранти, Джованні Мікетти

Лім. 37.

Valentyna BEZDRABKO,
 PhD hab. (History), Professor,
 Senior researcher, Ukrainian Research Institute
 of archival science and Documentation Science (Ukraine, Kyiv)
 valentbez@gmail.com

AGAIN ABOUT ARCHIVAL METHOD AND HOW IT IS ARCHIVAL: NOTES IN MARGINES STUDIO COLLEGE

In the twentieth century archival science begin to slowly move from humanities to social sciences. This is especially noticeable in the «Anglo-Saxon» countries where archivists have become an integral part of the educational programs of numerous schools of library and information studies. The movement from humanities to social sciences has imprinted on the nature of research and the content of those tasks that had to be solved by archivists. It definitely influenced on the methodology and hence on the theory of archival science. The «arsenal» of methods have been replenished due to the need to study the social activity of the archive, in particular its communication, status as links of culture, sign, text, social phenomenon, etc. If at first exemplary design for methods of archival science were, for example, History, Philology, Jurisprudence and other «representatives» of humanities, then from the second half of the twentieth century and currently, methodological borrowings of theories of social sciences and information sciences are practiced. Against this background, non-traditional «demarcation lines» of the object-subject sphere, terminological borrowings of archival science, interdisciplinary paradigm of knowledge and eclectic clicks of different theories within the limits of one science are practiced. Therefore, the discovery and outline of the locus of origin of archival science make it possible to understand the meaning and significance of traditional archival methods, the operation of which has a long history. Speaking about domestic studies on the methodology of archival science, we note that most of them also noticeably correlated with the origin of science.

The critical method of history, based on interdisciplinary capabilities, which archival method often uses to achieve «final interpretation» can borrow «external» knowledge. On the other hand, the archival method can integrate the results of the search with the conceptual and methodological «external» understanding of the document and arrive at relevant conclusions. Thus, the archival method uses the «interpretative framework» of the methodology of archival science in combination with the methods of other disciplines. Is it possible to solve all the research tasks of archivists using the archival method in the conditions of constant variation of the «archive background»? It is unlikely, but it is the foundation that will support the development of the methodology and the theory of science, to replenish and strengthen it, promoting the traditional ties between the sciences and caring for the involvement of new «allies». The future of archival science depends on serious international projects, creative interdisciplinary

Key words: archival science, Archivistics, method, methodology, archival method, Luciano Duranti, Giovanni Michetti

Ref. 37.

Валентина БЕЗДРАБКО,
доктор исторических наук, профессор,
старший научный сотрудник,
Украинский научно-исследовательский
институт архивного дела и документоведения (Украина, Киев)
valentbez@gmail.com

ЕЩЁ РАЗ ОБ АРХИВНОМ МЕТОДЕ И НАСКОЛЬКО ОН ЯВЛЯЕТСЯ АРХИВНЫМ: ЗАМЕТКИ НА МАРГИНЕСЕ ШТУДИЙ КОЛЛЕГ

Статья посвящена важному теоретическому вопросу архивоведения – методологии. Штудирование работы известных исследователей Лучианы Дуранты и Джованни Микетты «Архивный метод» актуализирует тему универсального метода, внешних междисциплинарных заимствований и методологического плюрализма. Рассмотрены перспективы развития отечественной методологии и указано на необходимости более активного освоения зарубежного методологического опыта в архивоведении.

Ключевые слова: архивоведение, архивистика, метод, методология, архивный метод, Лучиана Дуранты, Джованни Микетты

Лит. 37.

*Ми архівісти і ніщо архівне нам не чуже.
Лучіана Дуранті та Джованні Мікетті
з апелюванням до Теренція*

Постановка проблеми. Є теми, до яких далеко не кожен дослідник наважиться звернутись, проте жоден без них не може обійтись. Зазвичай це ті, що стосуються постійно динамічного результату пізнання – теорії. *Змістом* пізнавальної діяльності є, безумовно, отримання знань, народжених у результаті збирання, систематизації, верифікації фактів, пояснення причинно-наслідкових зв'язків між ними, узагальнення одержаної інформації та іншими операціями, які традиційно називають мисленевими. Пізнання як дослідницька практика потребує певних умінь і навичок, а ще – знарядь і засобів, за допомогою яких можна здобути нове знання чи підтвердити чинне.

Знання постійно перебуває під прицілом дослідника, котрий намагається предметно перевірити, підтвердити, доповнити або спростувати його за рахунок внутрішнього об'єктного потенціалу й зовнішнього дотичного до нього. Перевірене й підтвержене знання є надійним тільки доти, доки хтось раціонально обгрунтовано не заперечить його. Крізь сумніви і критику торується шлях до нового знання, а заодно й актуального образу науки. Поняттєво й мовно сформоване, укладене в дискурс знання складає теорію, яка виступає водночас підсумком і підмурком емпіричних практик та їхньою екстраполяцією на внутрішньо пов'язані категоричні судження про певну сферу діяльності чи галузь науки.

Основою пізнавальної діяльності, крім об'єктивних і суб'єктивних спонукальних мотивів дослідника, є метод. Цей термін з'явився ще в античні часи, разом із початками науки і філософії. Метод мав «привести» дослідника до знань, захистивши його від хиб і неправильних висновків, які можуть маскуватися під істину. Упродовж багатьох століть сміливці намагалися віднайти універсальний метод, висновуючи довкола цього розмаїті методології. Найбільші з них оптимісти, наприклад, Р. Декарт, заявляли про те, що за природою метод – це здатність правильного судження усіх без винятку людей [1]. Проте «правильно керувати розумом», аби досягати обраних цілей і розв'язувати необхідні завдання, можуть далеко не всі, а відсторонитися при цьому від суб'єктивного взагалі виявилось нездоланною справою. Незважаючи на очевидність зробленої тут зауваги, декартове твердження культивувалося тривалий час і ототожнювалось із раціоналістським погля-

дом на метод. Лише в ХІХ ст. класичні картезіанські засади, на яких базувалося ставлення до методу, докорінно були переглянуті, а тодішні модерні методології продемонстрували ці зміни. Утім і донині багато традиційних ідей «чистого розуму» продовжують існувати, а метод і методологія будь-якої науки залишаються одними з найскладніших теоретичних питань.

У ХХ ст. формується переконання у тому, що метод унормовує й універсалізує ведення будь-якого дослідження, конструюючи й деконструюючи знання у постмодерністській атмосфері. Наприкінці минулого століття методологи науки (Т. Кун, І. Лакатос, К. Попер та ін.) заговорили про неможливість розроблення єдиного універсального методу з директивним приписом обов'язкових дій, процедур, їх програмування й регулювання у визначеному науковому напрямі. Під цим кутом дослідники Європи, США зауважили про доцільність і необхідність *методологічного плюралізму*, санкціонуючи розмаїття методів і *прагматизм* їх застосування. Прагматичний принцип полягав у тому, що мета студіювань визначає вільний вибір методів, а не навпаки.

Застосування єдиного конкретного методу звужує перспективи очікувань дослідника й «обкрадає» результат, робить його фрагментарним і неповним за рахунок нереалізованих можливостей завдяки оперуванню іншими. Складно спростувати відомий висновок науковців про локальну, а не універсальну його ефективність. Таке твердження творить виняткової форми іншість методології, коли об'єкт дослідження визначає метод, предмет накладає на нього свої властивості та модифікує їх, а істина потребує методологічного плюралізму, аби уникнути догматичних інтерпретацій.

Мета статті. Тема методології науки залишається актуальною і потребує нового пошуку. Маніфестований нині методологічний плюралізм порушує низку проблемних питань, пов'язаних із доцільністю апробації розмаїтих методологій і розумінням мети оперування ними, меж (чи безмежжя) експерименту та саморефлексії про «найкращий» метод і поєднання методів у дослідницькому процесі. Окреслити основні моменти становлення універсального архівного методу та міждисциплінарний вплив на методологічний плюралізм архівістики й склали мету розвідки.

Аналіз досліджень. Для українського архівознавства теорія (у т.ч. і методологія) так само залишається актуальним дискурсом. Вивчаючи історіографію часів сучасної України, відзначимо обмаль праць, присвячених теорії науки, зокрема методології архівознавства. І хоча про його теорію згадують у навчальних посібниках і дисертаційних дослідженнях (часто просто для годиться), коли визначаються з методологічною основою та методикою проблемно-тематичних студіювань, утім, мабуть, чи не єдиним комплексним теоретико-методологічним науковим виданням, написаним в академічному стилі, стала праця професора І. Б. Матяш *«Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку»* [3], яка за змістом і структурою викладу, на нашу думку, виразно вийшла далеко за межі декларованого на сторінках видання «навчального посібника». Відзначимо, що дослідження фактично зафіксувало досягнення й окреслило проблеми вітчизняної архівістики. Основним принципам і методам архівознавства відведено окремий підрозділ, зміст якого викладено традиційно, керуючись історико-хронологічним, порівняльним підходами, заземленими на міждисциплінарних синтезах, творчому спадку відомих архівістів [3, 94–103]. Проте, повторимося, тема не належить до шалено популярних і потребує більшої уваги через її важливість для будь-якого дослідницького проекту.

Виклад основного матеріалу. Тим часом знайомство із зарубіжною проблемно-тематичною історіографією переконує нас у її тривалому студіюванні. Виявлений інтерес до питання «вивів» на доволі своєрідну і цікаву, на наш погляд, розвідку знаних архівістів сучасності Лучіані Дуранті та Джованні Мікетті¹ під красномовною лаконічною назвою *«Архівний метод»* (*«The Archival Method»*) [12], опубліковану в науковому збірнику (2017) *«Дослідження в архівному мультивесвімі»* (*«Research in the Archival Multiverse»*) під редакцією не менш відомих фахівців з ім'ям Е. Гілліланд, С. Мак-Кемміш та Е. Лау [13]. Їхні підходи до архівного методу привернули увагу і викликали непідробну цікавість, спонукавши нас поділитися міркуваннями «на полях» авторських думок. Спосіб розуміння і тлумачення ними архівного методу відкрив несподівані,

¹ Передача прізвищ відбувається фонетично наближено до італійської мови через те, що дослідники є уродженцями Італії. Висловлюємо щиро подяку за консультацію п. Маттео Латінопіо.

варті уваги еkleктичні дослідницькі пропозиції, пізнавальні орієнтири для методології науки, гідні творчих запозичень та інтелектуальних дебатів.

За плечима обох поважних професорів – багаторічна викладацька діяльність в університетських аудиторіях Європейського та Північноамериканського континентів, успішне керування дослідницькими центрами з вивчення сучасних документів, архівів і проблем їх побутування у цифровому середовищі, активна участь у міжнародних, національних наукових проектах, стандартизації галузей керування документаційними процесами та архівної справи, що допомогло апробувати здобутий неабиякий методологічний досвід і знайшло втілення в багатьох знакових працях. Зупинимось на важливих для розуміння аспектах архівного методу, висвітлених у короткій публікації, докладніше. Це, на нашу думку, уможливить розхитати певний догматизм, усталеність у вивченні та висвітленні порушеної теми вітчизняними фахівцями.

Ми погоджуємося з колегами в тому, що архівісту легше практикувати архівний метод, ніж пояснити, що це таке [12, 76]. Але дискурс довкола теми є надважливим і водночас невичерпним. Так само більшості фахівців немає необхідності вправлятися з тим, щоб визначити, описати й демонструвати дослідні методи професійній спільноті. Однак це важливо для процедурного дисциплінування пошуку, отримання актуальних знань.

Отже, для повнішого розуміння архівного методу важливе значення має загальніша інтерпретація його походження. Для професорів Університету Британської Колумбії Л. Дуранти та її колеги з Римського університету ла Сап'єнца Дж. Мікетти *метод науки* зумовлюється генетично і формується в оточенні різноманітних споріднених, близьких чи віддалених теорій, або тих знань, які дистанціюють від елементарної емпірії. Концепція генетичного походження методу породжує необхідність з'ясування родової належності архівознавства та інтенції стосовно середовища виникнення й розвитку. На їх глибоке переконання, наука про архіви належить гуманістиці, веде своє походження від правової науки та розвивається в тісній співпраці з філологічними, історичними дисциплінами аж до ХХ ст. [12, 75]. Зарахування архівознавства до гуманістики вказує на те, що, на їх думку, це в загальному є наука про людину, яка займається вивченням її діяльності та результатами цього [12, 75].

У минулому столітті архівознавство починає повільний рух від гуманістики до соціальних наук. Особливо це помітно в «англосаксонських» країнах, де архівістика стала невід'ємною частиною освітніх програм численних шкіл бібліотечних і інформаційних студій. Рух від гуманістики до соціальних наук наклав відбиток на характер досліджень і зміст тих завдань, які довелося розв'язувати архівістам. Це, безперечно, впливало на методику, а отже, й теорію архівознавства. «Арсенал» методів збагатився за рахунок необхідності студіювати соціальну діяльність архіву, зокрема його комунікації, статус як ланки культури, знаку, тексту, суспільного явища тощо. Якщо спочатку взірцевим конструктором для методики архівознавства були, наприклад, історія, філологія, правознавство та інші «представники» гуманістики, то з другої половини ХХ ст. і нині практикують методологічні запозичення теорій соціальних, інформаційних наук. На цьому тлі нетрадиційно визначаються «демаркаційні лінії» об'єктно-предметної сфери, термінологічні запозичення архівознавства, практикуються міждисциплінарна парадигма знань і еkleктичні зліпки різних теорій у межах однієї науки. Тож виявлення й окреслення локусу походження архівознавства уможливають розуміння змісту і значення традиційних архівних методів, оперування якими має давню історію. Говорячи про вітчизняні студії з методології архівознавства, відзначимо, що більшість із них також помітно корелюється походженням науки.

Вузловим моментом міркувань Л. Дуранти і Дж. Мікетти стало зосередження прискіпливої уваги на функціях архіву, які для них є не просто «елементарною» реальністю, а незамінним способом пізнання універсального архівного методу. Саме такий підхід до розкриття теми підкреслює принципову специфіку їхнього дискурсу та парадигми методології архівознавства. Фундаментальними архівними функціями ідентифікуються такі: експертиза – комплектування, класифікація – описання, зберігання – консервація, керування – адміністрування, довідковий апарат – доступ [12, 77]. Автори свідомі щодо неоднозначності їхнього формулювання, унітарності чи автономності, повноти переліку, термінологічного визначення й означення тощо. Проте лише у прив'язці до прикладних функцій, на їх думку, є сенс говорити про конкретні дії архівіс-

тів, спрямовані на досягнення дослідницької мети, реалізацію особливої місії в суспільстві [12, 78]. Інакше кажучи, природа кожної архівної функції визначає вибір методу, який, зі свого боку співвизначає результат діяльності. Деякі методологічні вади в міркуваннях, на нашу думку, свідомо були допущені для того, аби увиразнити твердження про те, що дослідження посередництвом методу лежать в основі реалізації будь-якої архівної функції.

Основою кожного виду архівної діяльності колеги вважають *дослідницьку функцію*. І хоча остаточно визначитися з її статусом (мета-, суб-функція, функція) не вдається, утім беззастережно стверджується про дослідження як невід'ємний і фундаментальний компонент архівної практики будь-якого змісту. Оригінальності в цьому твердженні небагато, адже про це писали ще архівісти XVI ст. [5, 6]. Тим не менше започаткована тоді тісна ідентифікація архівних досліджень з відповідною практикою, а отже, їх інтеграція стали основою розвитку теорії, методології архівознавства [12, 78].

Терміном «*архівні дослідження*» автори студійованої розвідки позначають ті, які проводяться з метою вивчення тем архівістики. Під цим кутом треба пильніше придивитися до їх меж, змісту, проблематики. У практичному застосуванні це положення означає, що об'єктом уваги і спрямованістю дослідних старань архівіста може бути віддавна визнане за належністю до архівної галузі питання. Проте для примноження знань необхідно й доцільно послуговуватися здобутками різних суспільних сфер, наук, їх методологій, які потім можуть стати частиною власного «інтелектуального озброєння» [12, 80]. Головними архівними дослідженнями, на думку Л. Дуранти й Дж. Мікетти, є ті, що націлені на вивчення, *документа* чи *фонду*, та потребують для досягнення конкретних цілей відповідних методів [12, 80]. Якщо ж ідеться про студії, пов'язані з контекстом їх створення, користування, збереження, політикою, законодавством і загалом із питаннями, що стосуються відповідної практики, вони так само є архівними, але вже іншого порядку. Наприклад, державна політика сама собою не може бути об'єктом архівознавства. Проте студіювання державної політики як важеля впливу на розвиток архівної справи слід беззастережно вважати такими. Звична для нас класифікація документів сприймається архівною темою. Утім напрацьовані в архівістиці класифікації документів мають поширене застосування в інших практиках і галузях знань. Зауваження Л. Дуранти та Дж. Мікетти є особливо актуальним для нас з огляду на поширену думку в українській вищій школі щодо викладання окремих дисциплін. До прикладу, архівний менеджмент для архівістів має право викладати лише фахівець із менеджменту, а не архівіст, або ж історію державних установ – професіонал із державного управління, та не історик.

Будь-які «зовнішні» знання, запозичені наукою, можуть стати «внутрішніми», та навпаки. Ця думка знайшла яскраве відображення в ідеї Л. Дуранти і Дж. Мікетти про те, що «автохтонне», ««автономне» внутрішнє ядро архівних знань» невелике й незмінне від шумерських часів [12, 81]. Зауважимо, подібні міркування щодо давності й незмінності дослідних напрямів вивчення документів зустрічаємо в монографії С. Г. Кулешова «*Документознавство: історія. Теоретичні основи*» [2, 12–13].

Збагачення і розвиток «ядра» архівознавства відбувалися за рахунок зовнішніх запозичень, у т.ч. методологічних. «Ядро» чітко контролює притік знань ззовні та моделює необхідний результат взаємодії «внутрішньої» й «зовнішньої» складових [12, 81]. Спочатку продуктивним виявився зв'язок архівознавства з історією, що подарував історичний метод критики. Згодом міцні стосунки з бібліотекознавством вплинули на пошукові практики і теорію евристики. Розвиток менеджменту й механізація управлінських процесів докорінно змінили характер роботи з документами. І, нарешті, інформаційні науки відкарбувалися на природі зв'язків архівів і технологій, а суспільні – спонукали до дискусії про *архівні* право, політику, ідентичність, цілі, комунікації тощо [12, 82].

Проте, як справедливо зауважують Л. Дуранти і Дж. Мікетти, запозичення може бути продуктивним лише за однієї умови, якщо завдяки цьому досягається успіх у дослідженні, підтверджується корисність міждисциплінарних інвазій. Пройшовши селективний відбір, запозичення освоюються «архівним ядром» і перетворюються на частину архівних знань. Тож архівознавство постійно стикається й інтегрується з різними галузями знань, науками, збагачуючись і розвиваючись при цьому. Поряд з уже класичними ідеями, фахівці роблять суттєву заувагу на тому, що

будь-які запозичення мають *органічно* «входити» до системи наукових знань і відповідати усім її складовим – теорії, методології, практиці, аби підтримувати їх цілісність [12, 82]. Попри можливість оперувати методами інших дисциплін, кожна наука, вважають дослідники, зобов'язана дбати й напрацьовувати власну методологію, навіть, якщо вона початково буде інтердисциплінарного походження. Жоден метод, що «прийшов» ззовні, не може залишатися механічно запозиченим, бо має «перетравитися» архівною теорією та апробуватися практично.

Добре розуміючись на методології науки та її еволюції, Л. Дуранті і Дж. Мікетті значну увагу приділяють висвітленню періоду панування в історії архівознавства ідеї *універсального (загального) методу*. Ці пошуки вони датують ХІХ ст. і пов'язують з архівістом Ф. Боніані (хоча подібне спостерігалось і раніше), який, крім відомих організаційних діянь щодо заснування та розбудови архівів Тоскани, плідно й докладно писав про особливий порядок документів у фондах, згодом щедро ділячись міркуваннями зі студентами університетів Італії [12, 84]. Через укоріненість походження документів і фонду в минулому цей метод було названо *історичним (metodo storico)*. У Франції від здобув назву *повага до фонду (respect des fonds)*, у Німеччині – *провенієнці принцип (Provenienz Prinzip)*. Виникнення цих понять означило тогочасну реальність – прагнення підтвердити якісно нове розуміння такого документального феномену, як фонд. Пошуки універсального методу в архівознавстві, попри деяку утопічність проекту, запропонували фаховій спільноті різні його варіації. Майже через сто років співвітчизник і колеґа Ф. Боніані – авторитетний архівіст-палеограф Дж. Ченкетті, розвиваючи ідею історичного методу як практичного розв'язання проблем архівістики, змінив його першу частину назви на *архівний*, проголосивши основоположним інструментом для нової теорії архівознавства і тим самим перевернувши «архівний світогляд» [9, 39]. На глибоке переконання Л. Дуранті і Дж. Мікетті, цей тактичний хід возвеличив історичний метод із методу, що підтримує «архівну науку», до методу, на якому тримається «наука в архіві» [12, 85]. Пізнавальне зацікавлення архівним методом як явищем не тільки практичного застосування, але й історичних, теоретичних візій, спонукало авторів розвідки до детального розкриття його змісту.

Наріжним поняттям архівістики поважна професура називає *архівний документ*, а його основоположними функціями – бути правовим доказом та слугувати історичним джерелом. Звичайно, є інші думки та погляди стосовно поліфункційності архівного документа, наприклад, у В. М. Автократова, який додавав при цьому ще управлінський, економічний, культурний ефекти і з чим складно не погодитися. Проте для Л. Дуранті і Дж. Мікетті, повторимося, все зводиться до його правової та джерельної функцій. На їх думку, архівний метод може пояснити генетичний, діалектичний, формальний, структуральний, функційний та інші аспекти архівних *документа, фонду* як явища. Останні виступають водночас об'єктом і чинником дослідницької та будь-якої іншої діяльності архівістів. Усталюючи міркування, вони враховують різні виміри науково-дослідних завдань, які доводиться виконувати архівістам, вивчаючи документ чи фонд. Наприклад, *суспільне середовище*, що визначає роль, статус і значення архівних документа, фонду; *технічний контекст*, який детермінує профіль і платформу реалізації дослідницьких завдань тощо. Проте додаткові параметри регулювання основних напрямів архівної діяльності лише увиразнюють фундаментальні пошуки, сутність яких полягає у вивченні документа та фонду.

Для досягнення необхідного пізнавального ефекту завжди важливо дотримуватися системної цілісності. Саме тому у фокусі уваги слід тримати не тільки документ чи фонд, але і їх авторів (установу чи приватну особу), оскільки це допомагає визначити чинники, умови, обставини, контекст їх виникнення та зумовленість змісту і складових. Універсально формулюючи спільні основи для будь-якого архівного дослідження, архівісти посилаються на генеративну думку Дж. Ченкетті про те, що студіювання починається з визначення функційної діяльності авторів документів, аби точно знати, як вони були виконані та задокументовані [12, 86].

Утім попри очевидну історичність документа, архівного фонду як явищ ототожнювати чи підміняти історичний і архівний методи не варто. Про відмінність між ними стверджував ще один італійський архівіст минулого століття А. Кассезе у знаковій праці з красномовною назвою «*Історичний метод в архівістиці*» («*Del metodo storico in Archivistica*»), якою проголосив автономію архівної науки від історії ще в середині ХХ ст. на тлі існування очевидної іншої куль-

турної системи й традиції [8, 878–885]. Його німецький колега А. Бреннеке в своєму «*Архівознавстві*» («*Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens*») також указував на відмінність між об'єктивною реальністю та історією архівного фонду (виявлену за рахунок застосування архівного методу) і установи, яка є його утворювачем (з'ясовану за допомогою історичного методу) [7]. Але цю невідповідність він пропонує розв'язати завдяки архівісту, відвівши тому роль посередника і присвоївши творчу функцію, що дозволило накласти шляхи реконструкції архівного фонду та історію фондоутворювача [12, 88]. І вже наприкінці ХХ ст. їх співвітчизниця, экс-керівник Марбурзької архівної школи та экс-віце-президент Федерального архіву Німеччини А. Менне-Гарітц категорично й рішуче відстоює відмінність між історичним і архівним методами тільки тому, що останній є самодостатнім і знаходить концепційну та методологічну автономію в межах власної науки, бо має свій об'єкт прикладання [12, 88]. Відмінність між ними, на думку Л. Дуранти і Дж. Мікетти, полягає також в особливостях розвитку історії й архівознавства, коли їхні теорії зумовлюють методологію [12, 87]. Наприклад, теоретичні уявлення про природу фондів, сформовані в лоні архівознавства, загалом і конкретно детермінують методологію вивчення архівних фондів [12, 87].

Дослідницькі методи архівістики виникають синхронно з архівною практикою і формуються під впливом *розуміння* природи документів та адміністративних компетенцій, правових повноважень, процедур і процесів, продиктованих ними. Для вивчення документа першочергове значення, як уважають фахівці, має його розуміння дослідником, що й слугує підставою для проведення експертизи – точки відліку «архівного життя».

Для розуміння документа важливо обрати правильний алгоритм інтерпретації й необхідну для цього теоретичну основу, заземлену на його властивостях і ознаках. Водночас для експертизи знаковою є доволі чітко сформульована авторами цільова установка: всі документи однаково важливі для фонду, якому належать, тому що вони підтримують його існування і всі фонди так само суспільно значущі, оскільки необхідні для формування глобальної документальної спадщини [12, 88].

Таке ставлення до документа, коли розуміння передує експертизі, не завжди однозначно сприймається фахівцями і доволі бурхливо дискутується. Вивчення документа з метою розуміння, а за тим і доведення достовірності залишається, на думку колег, першочерговим завданням, згідно з яким обирається метод. Реагуючи на цю пізнавальну ситуацію, Л. Дуранти та Дж. Мікетти пропонують змінити ставлення до документа як до доказу, істини. І не тільки тому, що той може бути недостовірним чи ненадійним (неточним, неповним) за змістом, а тому що він розглядається лише «відкритим вікном», яке уможливило доступ до реальності, та не є абсолютним доказом. Це зовсім не очевидність чи аксіома, а радше гіпотеза, яка в кожному конкретному випадку вимагає доведення. Спрощення відносин між доказом (документом) і реальністю спричинило викривлення пізнання істини.

Архівісти закликають не сприймати документ і його зміст як «прямий вихід» на реальність, оскільки правда може бути поза межами тексту. Як зазначають Л. Дуранти з Дж. Мікетти, із посиланням на працю А. Менне-Гарітц «*Оцінка або документація: чи можемо ми оцінювати архіви, селекціонуючи зміст?*» («*Appraisal or documentation: can we appraise archives by selecting content?*»), у рамках інтерпретаційної архівної теорії документ є результатом складних закономірних соціальних і документаційних процесів, процедур та цілей і повноважень того, хто його укладає. Архівісти дотримуються думки, що він складається, передовсім, зі знаків, сигналів [12, 90]. Наприклад, це можуть бути креслення, помітки, виправлення того, хто за своїми функційними обов'язками фактично бачив, читав документ і знає про чинники, що приховуються за його появою та важливістю виконання зафіксованих оперативних рішень. Всі невербальні знаки мають бути так само інтерпретовані в контексті розкриття змісту документа й того, які документаційні процеси відбувалися і хто несе відповідальність за них [12, 90].

Апелюючи до універсального архівного методу, дослідники прагнуть з'ясувати відносини між зовнішніми і внутрішніми елементами документа, його структурою та контекстом. Розуміння документа дає змогу, знову ж таки, ухвалювати рішення щодо його описання, упорядкування,

класифікування, використання тощо. Для цього пропонується широке послугування іншими науковими дисциплінами: палеографією, хронологією, сфрагістикою, геральдиком, кодикологією, топонімією, епіграфією, текстологією і т.д. Проте найважливішими, колеги вважають, можливості дипломатики, підтримуючи думку французького історика М. Блока, котрий писав про 1681 р. як переломний момент в історії людського розуму, відправну точку в еволюції критики архівного документа [4, 81].

Відома шана Л. Дуранти до дипломатики спонукала її спільно з колегою студійованої публікації ще раз оприсутнити власні думки на шпальтах збірника [10; 11; 14]. Дисципліна тлумачиться ними як корпус понять, методів аналізу документів та оцінки їх достовірності [12, 91]. Головним «обов'язком» дипломатики науковці називають розрізнення елементів, атрибутів документа і вивчення «відносин» між текстом та його автором чи дослідником [12, 91]. Дипломатика «живить» розроблення нової концепції методології, методів, пояснюючи, як розуміння може забезпечити основу для примноження нових знань в архівознавстві.

У той час як історики зазвичай не можуть спостерігати те, що вони вивчають (історичне знання майже завжди опосередковане джерелом, якщо це не факти, події чи процеси сучасності), архівісти ж навпаки, мають справу з фактами, якими вони є (тобто, документи, фонди) і як вони є в архіві (метод, функції)? [12, 91]. Критичний метод історії, опертий на міждисциплінарні можливості, для досягнення «кінцевої інтерпретації» може запозичувати «зовнішні» знання. З іншого боку, архівний метод може інтегрувати результати пошуку з концептуальним і методологічним «зовнішнім» розумінням документа та досягати відповідних висновків. Отже, архівний метод використовує «інтерпретаційну рамку» методології архівознавства в поєднанні з методиками інших дисциплін.

Чи можна вирішити всі дослідницькі завдання архівістів за допомогою універсального методу в умовах постійної мінливості «архівного фону»? Певно, що ні, роблять висновок Л. Дуранти та Дж. Мікетти, але це той фундамент, який буде підтримувати розвиток методології й теорії науки, жити і зміцнювати її, сприяючи традиційним зв'язкам між науками та дбаючи про залучення нових «союзників» [12, 92–93]. Майбутнє науки про архіви залежить, на їх думку, від серйозних міжнародних проектів, творчих міждисциплінарних студій, постійного діалогу, інтеграції та глобалізації документальної архівної спадщини людства, єднання наукового співтовариства, дослідників соціальних наук і гуманістики [12, 93]. І з цими заувагами відомих архівістів складно полемізувати.

Висновки. Осмислення архівного методу та перспектив його розвитку триває, а актуалізовані вченими ідеї залишаються популярними в сучасному архівознавстві. Можна сумніватися в невичерпності можливостей архівного методу, але не в необхідності його студіювань. У такий спосіб розв'язуються фундаментальні питання науки, а діалогічна активність довкола них стає творчою і продукує нові ідеї для обговорення. Утім відповіддю на питання: «що таке архівний метод і наскільки він є архівним?», будуть нові питання. Дискусія триває і триватиме.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках / Р. Декарт // Сочинения: в 2 т. Т. 1. – Москва: Мысль, 1989. – С. 250–296.
2. Кулешов С. Г. Документознаводство: історія. Теоретичні основи / С. Г. Кулешов. – Київ, 2000. – 161 с.
3. Матяш І. Архівознаводство: методологічні засади та історія розвитку: навч. посіб. / І. Матяш. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 515 с.
4. Bloch M. The Historian's Craft / M. Bloch. – Manchester: University Press, 1967. – 197 p.
5. Born L. K. Baldassarre Bonifacio and His Essay «De Archivis» / L. K. Born // The American Archivist. 1941. – № 4. – P. 221–237.
6. Born L. K. The «De Archivis commentarius» of Alberto Barisoni, 1587–1667 / L. K. Born // Archivalische Zeitschrift. – 1955. – № 50/51. – S. 12–22.
7. Brenneke A. Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens / A. Brenneke. – Leipzig: Koehler & Amelang, 1953. – XX, 542 s.
8. Cassese L. Del metodo storico in Archivistica / L. Cassese // Società. – 1955. – № 5. – P. 878–885.
9. Cencetti G. Scritti archivistici / G. Cencetti. – Roma: Il Centro di ricerca editore, 1970. – 312 p.

10. Duranti L. Diplomats / L. Duranti // Encyclopedia of Library and Information Science / ed. Marcia Bates, Mary Niles Maack and Miriam Drake. – New York; Basel; Hong Kong: Marcel Dekker, 2009.
11. Duranti L. Diplomats: New Uses for an Old Science / L. Duranti // MacNeil H. Trusting Records: Legal, Historical, and Diplomatic Perspectives. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishing Group, 2000. – P. 77–85
12. Duranti L. The Archival Method / L. Duranti, G. Michetti // Research in the Archival Multiverse. Clayton: Monash University, 2017. – P. 75–96.
13. Research in the Archival Multiverse / edited by Anne J. Gilliland, Sue McKemmish and Andrew J. Lau. – Clayton: Monash University Publishing, 2017. – 1064 p.
14. Turner Ja. Experimenting with New Tools: Special Diplomats and the Study of Authority in the United Church of Canada / Ja. Turner // Archivaria. – 1990. – № 30. – P. 91–103.

REFERENCES

1. Dekart R. Rassuzhdeniye o metode, chtob verno napravlyat' svoy razum i otyskivat' istinu v naukah // Dekart R. Sochineniya: v 2 t. T. 1. – Moskva: Mysl', 1989. – S. 250–296.
2. Kuleshov S. H. Dokumentoznavstvo: istoriya. Teoretychni osnovy. – Kyiv, 2000. – 161 s.
3. Matyash I. Arhivoznavstvo: metodolohichni zasady ta istoriya rozvytku: navch. posib. – Kyiv: Vydavnychyy dim «Kyievo-Mohylyanska akademiya», 2012. – 515 s.
4. Bloch M. The Historian's Craft. – Manchester: University Press, 1967. – 197 p.
5. Born L. K. Baldassarre Bonifacio and His Essay «De Archivis» // The American Archivist. – 1941. – № 4. – P. 221–237.
6. Born L.K. The «De Archivis commentarius» of Alberto Barisoni, 1587–1667 // Archivalische Zeitschrift. – 1955. – № 50/51. – S. 12–22.
7. Brenneke A. Archivkunde, ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens. – Leipzig: Koehler & Amelang, 1953. – XX, 542 s.
8. Cassese L. Del metodo storico in Archivistica // Società. – 1955. – № 5. – P. 878–885.
9. Cencetti G. Scritti archivistici. – Roma: Il Centro di ricerca editore, 1970. – 312 p.
10. Duranti L. Diplomats // Encyclopedia of Library and Information Science / ed. Marcia Bates, Mary Niles Maack and Miriam Drake. – New York; Basel; Hong Kong: Marcel Dekker, 2009.
11. Duranti L. Diplomats: New Uses for an Old Science // MacNeil H. Trusting Records: Legal, Historical, and Diplomatic Perspectives. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishing Group, 2000. – P. 77–85.
12. Duranti L., Michetti G. The Archival Method // Research in the Archival Multiverse. – Clayton: Monash University, 2017. – P. 75–96.
13. Research in the Archival Multiverse / edited by Anne J. Gilliland, Sue McKemmish and Andrew J. Lau. – Clayton: Monash University Publishing, 2017. – 1064 p.
14. Turner Ja. Experimenting with New Tools: Special Diplomats and the Study of Authority in the United Church of Canada // Archivaria. – 1990. – № 30. – P. 91–103.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2017 р.